

ظهور سوژه سیاسی و پدیدار شدن زیبایی‌شناسی زندان با تأکید بر شعر شاملو

مهراعلی یزدان‌پناه^۲

حسام ضیایی^۲

مهیلا رضایی فومنی^{۱*}

چکیده

حبسیه گونه‌ای از شعر است که شاعر آن را در زندان می‌سراید و تجربه خود را از محصوریت و شکنجه تبدیل به تجربه‌های هنری می‌کند؛ اما نوع بازنمایی زندان در شعر حبسیه‌سرایان پیشامدرن و مدرن یکی نیست. شاعر حبسیه‌سرای پیشامدرن بیشتر تقدیرگرا است و وضعیت موجود را یک وضعیت تقدیرشده می‌داند. بنابراین عاملیت خود را در توصیف همین وضعیت‌ها خلاصه می‌کند. اگرچه حبسیه از هر نوعی که باشد، جزو ادبیات اعتراضی است، اما تنها در شعر معاصر است که حبسیه با انسان سیاسی همراه می‌شود. مفهوم زندان در شعر معاصر با دلالت‌های گفتمانی و گسست‌های گفتمانی به شکلی دیگرگونه آشکار شده است. چنان‌که با شکل‌گیری دولت ملی و تولد زندان در جهان مدرن، مفهوم زندان از امری دینی و فردی تبدیل به امر سیاسی می‌شود. تاریخ تحول نهاد زندان در دولت مدرن با گفتمان‌سازی مفهوم زندان در شعر معاصر ارتباط دارد. مهم‌ترین فرض پژوهشی این مقاله این است که پدیدار شدن تاریخی سوژه سیاسی سبب پدیدار شدن زیبایی‌شناسی زندان شده‌است. بنابراین این مقاله با رویکرد تبارشناختی دو مسئله را دنبال کرده‌است: ارتباط تاریخی تحولات نهاد زندان در ایران عصر مدرن و بازنمایی تصورات و استعاره‌های زندان در شعر شاملو به‌عنوان نمونه‌ای از شاعران مخالف‌خوان. هر قدر نهاد زندان در دولت‌های مدرن گسترده‌تر و پیچیده‌تر باشد، استعارات زندان از حبسیه‌سرایان در ادبیات اعتراضی سرریز می‌شود. در شعر شاملو ادبیات اعتراضی با سوژگی شاعر ارتباط دارد. او مفاهیم زندان را محدود به حبسیه نمی‌کند؛ بلکه استعارات زندان را با سمبولیسم اجتماعی پیوند می‌زند. به‌عبارت‌دیگر در شعر شاملو مفهوم آزادی به شکل پیچیده‌ای استعارات زندان را در شعرهای غیر حبسیه هم گسترش داده‌است.

واژگان کلیدی: ادبیات زندان، سوژگی، سوژه سیاسی، زیبایی‌شناسی زندان، ادبیات اعتراضی، احمد شاملو.

* mohila2000@gmail.com
ziaee.hesam@gmail.com
dryazdanpanah1379@yahoo.cor

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی قائم‌شهر، ایران. (نویسنده مسئول)
۲. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی قائم‌شهر، ایران.
۳. دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد قائم‌شهر، ایران.